

Mezinárodní vědeckovýzkumná mobilita 2024

ANALÝZA SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE

Markéta Padevětová

Martin Týc

Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.

EURAXESS Česká republika

Analýza vychází z empirických dat, které shromažďuje a zpracovává EURAXESS Česká republika – specializované pracoviště zajišťující komplexní podporu zahraničním výzkumným pracovníkům a jejich rodinným příslušníkům během pobytu v České republice. Tým EURAXESS poskytuje kvalifikovanou asistenci v širokém spektru oblastí, zejména v otázkách spojených s legalizací pobytu a orientací v českém administrativním a právním prostředí. Služby zahrnují poradenství v oblasti vízové a pobytové agendy, ale také praktické informace a podporu při adaptaci do každodenního života v nové zemi.

Nezastupitelnou součástí činnosti je individuální přístup ke každému příchozímu – EURAXESS nabízí osobní doprovod a asistenci při jednáních na klíčových institucích, jako jsou úřadovny Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR, Cizinecká policie, Úřady práce, Česká správa sociálního zabezpečení či zdravotní pojišťovny. Významnou roli sehrává rovněž tlumočení a vysvětlování složitějších úředních postupů.

Dlouhodobou prioritou je podpora sociální a kulturní integrace výzkumníků i jejich rodin. EURAXESS proto pravidelně organizuje kulturní a společenské akce, které nejenže přibližují české realie – historii, zvyky či hodnoty –, ale zároveň poskytují prostor pro jazykovou konverzaci, budování komunit a sdílení zkušeností. Významnou součástí integračního procesu jsou i adaptačně integrační kurzy zaměřené na nově příchozí cizince.

V neposlední řadě EURAXESS systematicky monitoruje překážky, které komplikují mobilitu vědeckovýzkumných pracovníků ze zahraničí, přičemž zvláštní pozornost věnuje přetrvávajícím administrativním bariérám. Aktivně se zasazuje o jejich identifikaci, analýzu a odstraňování v rámci dialogu s příslušnými národními i evropskými institucemi, čímž přispívá ke zvyšování atraktivity České republiky jako otevřeného a vstřícného prostředí pro mezinárodní výzkumnou spolupráci.

Poděkování:

Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy za možnost realizace projektu a podporu mezinárodní vědeckovýzkumné mobility.

Akademii věd České republiky, Středisku společných činností AV ČR a Technologickému centru Praha za podporu a spolupráci.

MV ČR za dlouholetou spolupráci a vstřícnost při vyřizování pobytových oprávnění vědeckých pracovníků ze zahraničí.

Současná situace v mezinárodní vědeckovýzkumné mobilitě

Zachycení a systematické sledování pohybu zahraničních výzkumníků na území České republiky představuje metodologickou výzvu, zejména s ohledem na rozdílný právní režim pro občany členských států Evropské unie a státních příslušníků třetích zemí. Výzkumníci z EU nepodléhají žádné zvláštní registrační povinnosti v souvislosti se vstupem na trh práce, a jejich přítomnost tak ve většině případů není evidována oficiálními institucemi. Z hlediska dostupných dat tudíž zůstává jejich mobilita statisticky obtížně uchopitelná.

Opačná situace však nastává v případě vědců přicházejících ze zemí mimo EU, kteří musí absolvovat rozsáhlý a mnohdy komplikovaný administrativní proces vedoucí k legalizaci jejich pobytu. V této oblasti hraje EURAXESS klíčovou roli. Díky letité spolupráci s Odborem azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR (OAMP MV ČR) a vysoké informovanosti výzkumných institucí o poskytovaných službách se podařilo vybudovat efektivní a provázaný systém podpory. Ve většině případů je tak příchozí vědecký pracovník v kontaktu s naší kanceláří ještě před svým příjezdem do ČR a jeho příjezd je evidován a dále sledován. Tato analýza proto vychází výhradně z ověřených a komplexních dat, která se vztahují ke skupině výzkumníků ze třetích zemí působících v Praze.

Zásadním nástrojem umožňujícím legální pobyt této skupiny odborníků v ČR je povolení k dlouhodobému pobytu za účelem vědeckého výzkumu. Tento zvláštní právní institut byl do české legislativy implementován již v roce 2007 na základě evropské směrnice 2005/71/EC, v kontextu snahy EU o posílení tzv. „cirkulace mozků“ a zajištění atraktivních podmínek pro výzkumné talenty. V prvních letech existence byl však tento režim využíván spíše okrajově – vědci často volili jiné formy pobytových oprávnění, například studentská nebo pracovní víza, která byla v té době známější a dostupnější.

Situace se začala postupně měnit díky cílené a systematické informační kampani EURAXESS, která oslovila jak potenciální žadatele, tak jejich zaměstnavatele. Dnes je tento pobytový režim standardně upřednostňován, neboť je administrativně jednodušší, přehlednější a zároveň nabízí vstřícnější podmínky, včetně zkrácených lhůt pro vyřízení žádosti a přímé spolupráce s příslušnými úřady. Přesto však zůstává celý proces zajištění pobytového oprávnění značně náročný a představuje rozsáhlou a kapacitně náročnou část každodenní agendy EURAXESS Česká republika. Kromě asistence jednotlivým žadatelům tým pravidelně komunikuje s úřady, monitoruje vývoj legislativy a usiluje o zjednodušení a větší transparentnost celého systému.

Bariéry v mezinárodní vědeckovýzkumné mobilitě

Jedním z klíčových pilířů činnosti EURAXESS Česká republika je systematické monitorování a odstraňování překážek, které brání plnohodnotnému rozvoji mezinárodní vědeckovýzkumné mobility. Zvláštní pozornost je věnována zejména těm bariérám, které mají administrativní charakter a komplikují jak vstup zahraničních vědců na české výzkumné instituce, tak jejich následné působení a integraci v novém prostředí. Hlubkový pohled na problematiku přineslo rozsáhlé dotazníkové šetření realizované v roce 2023 v rámci projektu STRATIN+, z jehož výsledků vycházíme i v této zprávě.

Na základě výsledků uvedeného šetření lze konstatovat, že mezi nejčastěji vnímané překážky patří zejména složitost administrativních procesů, jazyková bariéra, nedostatečná dostupnost přehledných a aktuálních informací a celková nejistota spojená s jednotlivými kroky pobytové a pracovněprávní agendy. Tyto faktory mohou negativně ovlivňovat rozhodování o příchodu do České republiky. Naopak mezi motivační aspekty, které přitahují zahraniční odborníky, patří možnost profesního růstu, atraktivita výzkumných témat, zapojení do mezinárodní spolupráce a také touha po poznání nové kultury a prostředí.

EURAXESS aktivně reaguje na tato zjištění a v praxi naplňuje principy individualizovaného přístupu. Každému přichozímu výzkumníkovi nabízí detailní informace a praktickou podporu ve všech fázích procesu – od rozhodnutí o příchodu, přes podání žádosti o pobytové oprávnění, až po každodenní agendu spojenou se životem v ČR. Komunikace probíhá osobně, telefonicky i elektronicky a zahrnuje desítky konzultací týdně. Spolupráce probíhá nejen s vědci samotnými, ale i s jejich zaměstnavateli, a to v úzké koordinaci s příslušnými státními institucemi.

V případě, že se výzkumná organizace rozhodne přijmout zahraničního odborníka, EURAXESS vstupuje do procesu prakticky od samého počátku. Pomáhá s orientací v právních podmínkách, poskytuje vzory dokumentů, připravuje potřebné formuláře, a koordinuje podání žádostí na zastupitelských úřadech. V mnoha případech zastupuje vědce na základě plné moci při jednáních na území ČR a zajišťuje kontakt s Ministerstvem vnitra v rámci konkrétních případů. Standardní součástí služeb je také tlumočení a doprovod na úřady jako jsou Odbor azylové a migrační politiky, Cizinecká policie nebo Česká správa sociálního zabezpečení. Všechny služby jsou poskytovány bezplatně a na míru individuálním potřebám. Růst objemu této agendy je reflektován i v pravidelných hlášeních Evropské komisi v rámci tzv. „EURAXESS Data Collection – Bi-annual reporting“. Z údajů za poslední období je patrný výrazný nárůst počtu dotazů a řešených případů, který souvisí jak s rozšířením personální

kapacity týmu EURAXESS, tak s rozšířením oblasti podpory. Vedle základní agendy jsou nyní běžně řešeny i specifické otázky týkající se například rodičovského příspěvku, změny trvalého bydliště, zdravotního pojištění rodinných příslušníků, vyřízení řidičských oprávnění nebo zajištění sociálního zabezpečení.

Pokud se týká nejčastějších oblastí, ve kterých zahraniční výzkumníci a jejich čeští zaměstnavatelé potřebují podporu, pak dlouhodobě dominuje agenda pobytových oprávnění, ale přibývá i specifických situací vyžadujících specializované poradenství.

Žádosti o „Dlouhodobý pobyt za účelem vědeckého výzkumu“

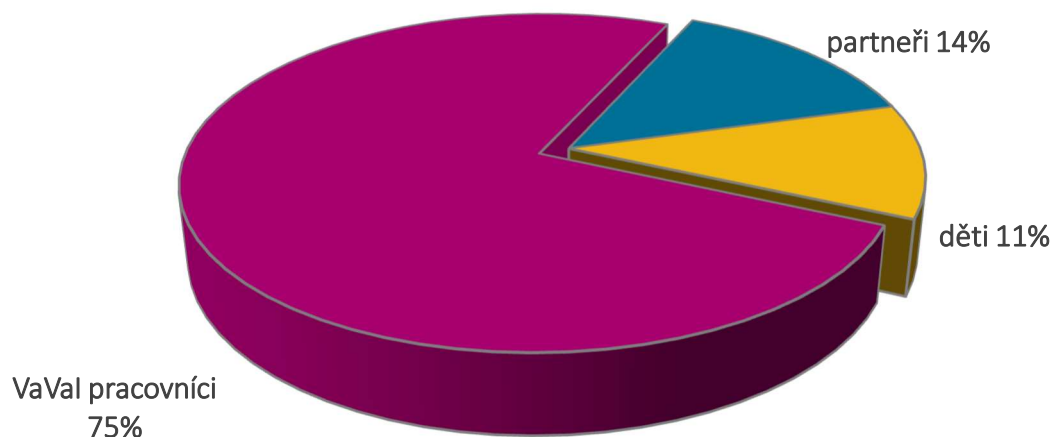
V roce 2024 zaznamenala Česká republika významný počet příchodů zahraničních vědeckovýzkumných pracovníků ze třetích zemí, kteří do země vstoupili na základě specializovaných pobytových režimů. Nejvíce využívaným nástrojem zůstává povolení k dlouhodobému pobytu za účelem vědeckého výzkumu, jehož prostřednictvím bylo v daném roce uděleno celkem **675 oprávnění**. Tento právní rámec umožňuje zahraničním vědcům zajištění legálního pobytu a zaměstnání v ČR v souladu s evropskými směnicemi a je preferován zejména díky své přehlednosti, efektivitě a přímé provázanosti s výzkumnými institucemi.

Vedle samotných výzkumníků bylo v roce 2024 uděleno také **124 povolení k dlouhodobému pobytu za účelem sloučení rodiny**, která se vztahovala na nejbližší rodinné příslušníky – tedy partnery, manželky, manžely a nezaopatřené děti. Tato data potvrzují nejen zájem odborníků o dlouhodobé působení v České republice, ale také jejich snahu o životní stabilitu a sociální zakotvení v zemi.

Zvláštní pozornost si zaslouží rovněž oblast trvalého pobytu. V roce 2024 bylo vydáno **82 povolení k trvalému pobytu**, což odráží rostoucí počet vědců, kteří se rozhodli spojit svou profesní i osobní budoucnost s Českou republikou. Tento trend naznačuje, že ČR se stává atraktivní destinací nejen pro krátkodobé výzkumné pobyty, ale také pro dlouhodobé profesní působení a usazení se.

Celkově se tato pobytová agenda týkala výzkumníků **ze 71 různých zemí světa**, což dokládá mimořádnou míru mezinárodní rozmanitosti a potvrzuje pozici České republiky jako otevřené a respektované výzkumné destinace. Široké spektrum národností reflektuje také zapojení českého výzkumného prostředí do globálních vědeckých sítí a zvyšující se konkurenceschopnost českých institucí v mezinárodním prostoru.

Kategorie žádostí

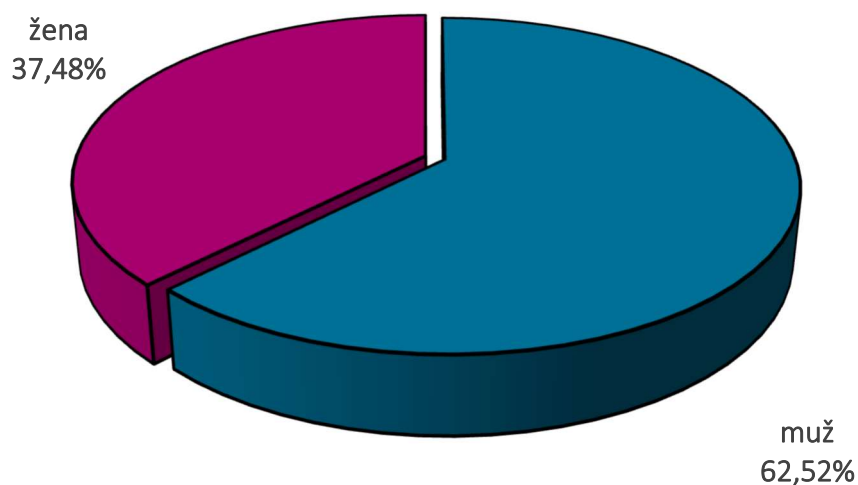

Pozn: báze všichni žadatelé (881)

Komentář:

Struktura žádostí ukazuje nejen převahu pobytů za účelem vědeckého výzkumu, ale i rostoucí význam doprovodných pobytových titulů, jako je sloučení rodiny či trvalý pobyt. Tento vývoj lze interpretovat jako posun od „mobility“ k „migraci“ – tedy od dočasného pracovního pohybu k hlubšímu zakořenění. Veřejná správa a instituce by na to měly reagovat rozšířením integračních služeb, které přesahují rámec zaměstnání – například podporou školního začleňování dětí, zdravotní péče nebo bydlení.

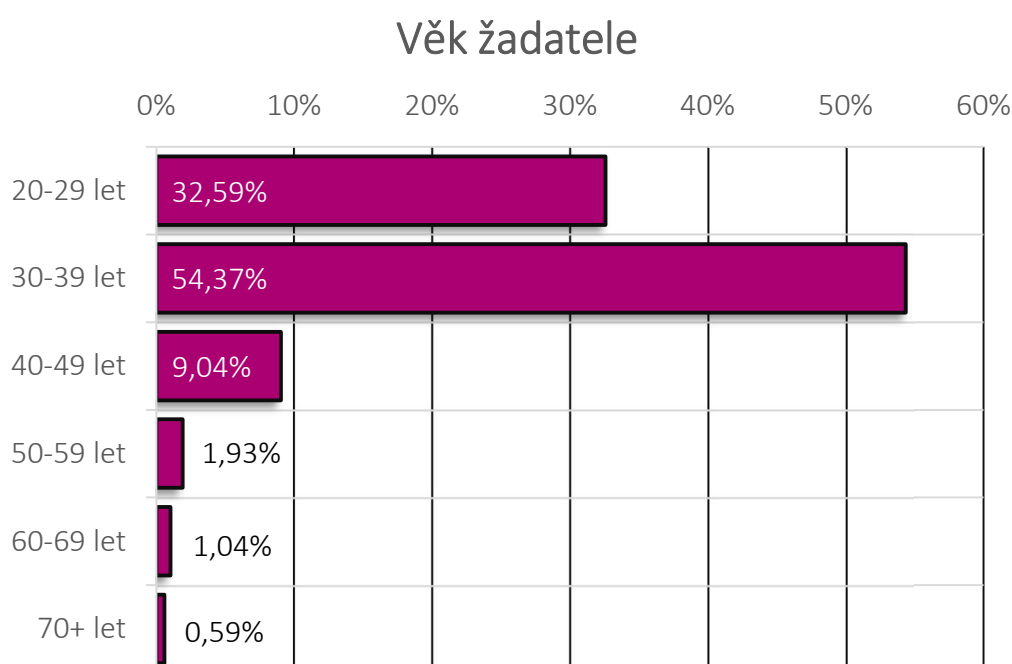
Genderová identifikace

Pozn: báze VaVal pracovníci (675)

Komentář:

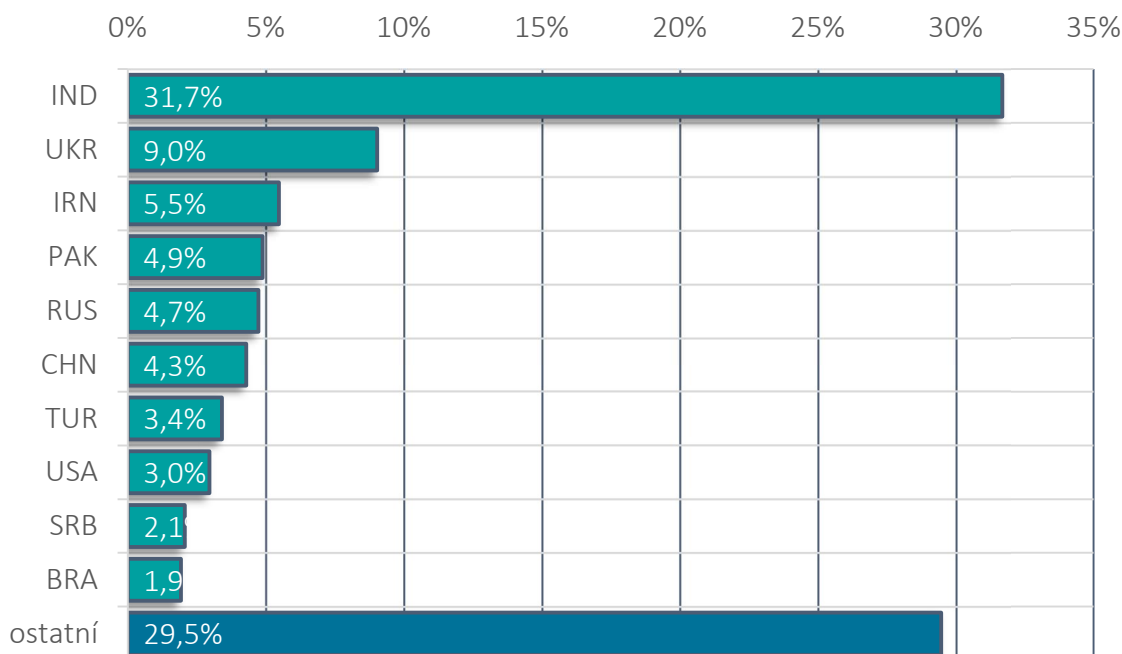
Výrazná převaha žadatelů - mužů (typicky více než 60 %) odráží globální genderové nerovnosti ve vědě, ale může mít i institucionální vysvětlení: výzkumné mobility často vyžadují výraznou míru flexibility a odloučení, což může být genderově asymetrické kvůli rozdílnému rozložení péče v rodinách. Zajímavou otázkou do budoucna je, zda rozšíření nabídky pro rodinné příslušníky a posílení work-life balance může podpořit vyšší zastoupení žen mezi mobilními výzkumníky.

Komentář:

Věková struktura příchozích vědců ukazuje silné zastoupení mladších odborníků, což je z hlediska rozvoje lidského kapitálu pozitivní. Zároveň však vyvolává otázku, zda ČR dokáže tyto talenty udržet i v další kariérní fázi. Absence vyšších věkových kategorií může naznačovat buď nedostatek atraktivity pro zkušené vědce, nebo jejich kratší pobyty bez potřeby víz. Strategickou výzvou je proto vytvořit podmínky pro stabilní akademické působení i pro pokročilé kariérní fáze.

Národnost žadatele (TOP 10)

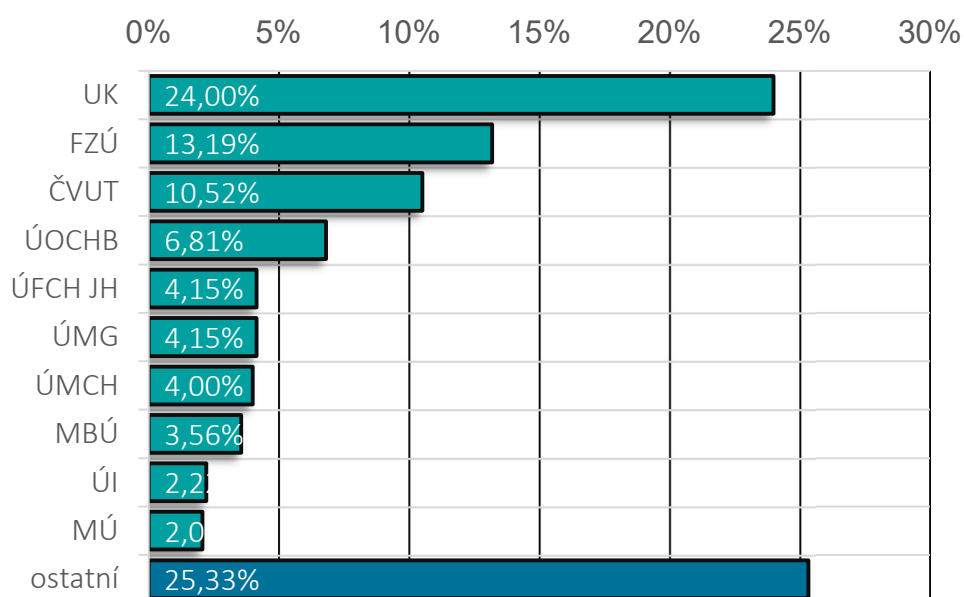

Pozn: báze VaVal pracovníci (675)

Komentář:

Národnostní profil vědců a vědkyň ukazuje silné zastoupení několika klíčových zemí (zejména Indie), což může být výsledkem dlouhodobých vazeb, institucionální spolupráce, ale i geopolitických posunů. Různorodost je bezesporu výhodou, ale zároveň klade nároky na kulturní citlivost institucí a schopnost adaptace.

Zaměstnavatel (TOP 10)

Komentář:

Koncentrace příchozích vědců do významných institucí (Univerzita Karlova, Akademie věd) potvrzuje roli tzv. „mobilitních uzlů“ – institucí, které mají zázemí, personální kapacity a know-how pro přijetí zahraničních odborníků.

Trendy mezinárodní vědecké mobility

Vývoj v posledních letech lze chápat jako pozvolnou, ale výraznou proměnu povahy vědecké migrace do České republiky. Mobilita výzkumných pracovníků již dávno nepředstavuje pouze technicko-administrativní proces spojený s pracovním výkonem, ale nabývá stále komplexnějšího společenského rozměru. Příchod zahraničních vědců je dnes třeba vnímat jako kulturně ukotvenou migraci vysoce kvalifikovaných odborníků, která se odehrává na průsečíku osobních aspirací, institucionálních možností a společenské otevřenosti.

Postupný nárůst trvalých pobytů, čtenější zastoupení rodinných příslušníků či zvyšující se počet vědců z velmi různorodých kulturních a geografických oblastí ukazují, že migrace za výzkumem se stává dlouhodobější a stabilnější. Tento posun přináší nové výzvy, a to nejen v oblasti právních podmínek, ale také ve sféře společenské integrace a životní orientace. Výzkumná mobilita se dnes neodehrává pouze ve výzkumných centrech a laboratořích, ale také v běžných životních situacích – na úřadech, ve školkách, při hledání bydlení nebo v interakcích s místní komunitou.

Trvale přetrvávajícím faktorem, který může působit jako brzda tohoto rozvoje, je složitost administrativních procesů a s tím spojená nejistota. Ta není dána pouze množstvím kroků, ale i jazykovou náročností, měnící se legislativou a absencí srozumitelných informací. Z tohoto pohledu lze hovořit o strukturálních bariérách, které ovlivňují nejen kvalitu profesního začlenění, ale i osobní zkušenost zahraničních vědců s českým prostředím.

Na druhé straně však lze pozorovat rostoucí roli podpůrných institucí, jako je EURAXESS, které významně přispívají k humanizaci celého procesu. Jejich činnost přesahuje rámec technické asistence a nabývá charakteru měkké infrastruktury důvěry, porozumění a orientace. Taková podpora je zásadní pro to, aby se VaVal mobilita nestávala pouhým přesunem pracovní síly, ale přispívala k budování živé, propojené a dlouhodobě udržitelné mezinárodní výzkumné komunity.

Z širší perspektivy tak můžeme chápat vědeckou mobilitu jako zrcadlo společenských priorit: míra otevřenosti, s jakou stát a instituce přistupují k integraci zahraničních odborníků, se přímo promítá do kvality vědeckého prostředí jako celku. Mobilita není jen otázkou

formulářů a vizí, ale také společenské vize – jakou roli chceme vědě v naší společnosti přisoudit a koho chceme přizvat k jejímu spoluvytváření.

Tento dokument vznikl jako výstup projektu
„Strategická inteligence pro výzkum a inovace“ (STRATIN+)
za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

